

BERTALAN PÉTER

KAPOSVÁRTÓL BUDAPESTEN ÁT ULÁNBÁTORIG

EGY MONGOL KAPCSOLAT TÖRTÉNETE

Mongóliában a zűrzavaros belpolitikai helyzet az 1940-es évekre konszolidálódott, amikor az 1920-as évektől a forradalmi folyamatban fontos szerepet játszó Horlógin Csojbalzan¹ minden vezetőtársát kiszorította a hatalomból, és csak tőle függő kommunista nómenklatúrát hozott létre.² Az 1930-as évek elején a szovjet mintára elindított erőltetett iparosítás az évtized során folytatódott, a nomadizáló állattenyésztésen alapuló gazdasági, társadalmi struktúrára épülő mongol társadalom elvesztette tradicionális létalapját. A kommunista társadalom ideájának erőszakos megteremtése szétrombolta a hagyományokra épülő családi közösségeket, és káros folyamatokat indított el a társadalom „mélyrétegeiben”.

A második világháború idején a sztálini önkény rákényszerítette Mongóliára a gazdasági hátszág hálátlan szerepét. A végletekig kirabolt hadigazdaságként működő mongol gazdasági struktúra élelmiszer- és könnyűipari termékekkel látta el a Szovjetuniót. A belső-ázsiai geopolitikai status quo fenntartása érdekében a vörös birodalom elérte a jaltai konferencián, hogy Mongólia függetlenségének kérdése újra a világpolitika érdeklődésének középpontjába került. Az ENSZ határozata szerint Mongólia 1945 októberében népszavazáson dönthetett a függetlenség kérdéséről.

¹ Horlógin Csojbalzan (1895–1952) mongol államférfi, katonatiszt. 1921. március 16-án a Népi Hadsereg politikai biztosa lett. 1928-ban a Mongol Népi Forradalmi Párt (MNFP) VIII. pártkongresszusán „leleplezte” a jobboldali elhajlást. 1931-ben külügyminiszter, majd mezőgazdasági miniszterként felügyelte a kollektivizálást. 1932-ben részt vett a „baloldali elhajlók” elítélésében. A 30-as évek közepén meredeken ívelt felfelé a karrierje. 1935-ben a miniszterelnök első helyettese, 1936-ban belügyminiszter, majd 1937-ben a Népi Hadsereg főparancsnoka és honvédelmi miniszter. 1939-től a kormány feje. A 40-es években kiépítette saját személyi kultuszát, Moszkvával szemben nagyfokú opportunistát tanúsított. Uralma alatt ismerték el a nagyhatalmak Mongóliát függetlennek, ugyanakkor számos buddhista kolostor lerombolása és a lámák üldöztetése is ekkor történt.

² Az MNFP vezetője az 1930-as évek közepén többször találkozott Sztálinnal, és lelkesen át is vette a szovjet diktátor módszereit, brutális önkényuralmat hozva létre az országban. Először letartóztatta és kivégeztette azokat, akik párton belül veszélyt jelenthettek volna hatalmára, aztán mindezt kiterjesztette a kormányra, a hadseregre, az értelmiségre és általában mindenkire, aki nem tetszett neki. A Mongóliában komoly befolyással rendelkező lámák kolostorait is (egy kivétellel) felszámolta, és tömegesen végezte ki a lámákat. Diktatúrájába 25-30 ezer ember pusztult bele. Horlógin Csojbalzan hatalmának az vetett véget, hogy 1951-ben rákot diagnosztizáltak nála, ezért Moszkvába utazott kezeltenni magát. Egy évvel később meghalt, utódja, Jumzsagijn Cedenbal lett.

A referendum eredményét 1946-ban a Kínai Köztársaság hivatalosan elfogadta, de a következő években állandósuló mongol–kínai határvillongások kétségessé tették az elismerés tartósságát.

A második világháború után a gazdaság területén a szovjetizálás még erőteljesebben folytatódott, 1948-ban pedig átálltak az ötéves tervek rendszerére. A kommunista párt kíméletlenül megkövetelte a szállítás és kommunikáció modernizálását, valamint a tradicionális mongol életfelfogástól életidegen új iparágak meghonosítását. Távlati célként a politika kijelölte a nomád állattartó gazdaság gyors agrár-ipari gazdasággá történő transzformálását, valamint a mongol állattenyésztés szövetkezetesítését. 1950 novemberében átadták a Naushki és Ulánbátor közötti vasútvonalat, amely még szorosabbra fűzte a gazdasági kötelekeket a két ország között. Csoj balszan 1952-ben bekövetkezett halála után Jumzsagijn Cedenbal³ került az MNFP élére. Egy ideiglenes, átmeneti periódus után (1953–1958) Csoj balszanhoz hasonlóan egyeduralmat épített ki, és centralizálta a párt irányítását. A cedenbali időszakot a totális személyi kultusz kiépítése, a politikai és gazdasági vezetésen belüli tisztogatás, a hatalmának stabilizálása után új nomenklatúra kialakítása jellemezte.

A szocialista országok nagy része az 1950-es évek végéig felvette a diplomáciai kapcsolatot Mongóliával. A Sztálin halála utáni zűrzavaros időszakban Szovjetunió és Mongólia kapcsolata meggyengült, ez a folyamat 1953–1957 között lehetőséget biztosított Kínának arra, hogy politikai és gazdasági pozícióit átmenetileg a térségben megerősítse. A mongol diplomácia ravasz taktikázásának köszönhetően a két szomszédos nagyhatalom egy ideig egymással rivalizálva, egymást túllícitálva próbált meg hídfőállásokat kiépíteni az ország politikai, gazdasági életében. A kínai–szovjet kapcsolatok megromlása miatt Mongólia a szovjet modellt választotta, de előtte még diplomáciai sikerként könyvelhette el, hogy szerződésben rögzítették a mongol–kínai határvonalat.

Az 1960-as évek Mongólia számára külpolitikai sikerekkel kezdődtek, amelyek diplomáciai elszigeteltségét többé-kevésbé oldották. 1961-ben felvették az ENSZ-be, a következő évben belépett a KGST-be, amelynek közvetlen gazdasági hatásaként a Szovjetuniótól való közvetlen politikai függés tovább erősödött. A mongol hadseregben, állambiztonsági területen, a gazdaságban, a gazdasági és politikai alrendszeret irányító minisztériumokban megjelentek a szovjet tanácsadók, a Vörös Hadsereg csapatai közvetlen kínai fenyegetettségre hivatkozva újra megjelentek Mongólia területén. Az 1964–1969 közötti periódus eredménye, hogy Mongólia teljes diplomá-

³ Jumzsagijn Cedenbal (1916–1991) miniszterelnök, az MNFP főtitkára. A hatalmat Csoj balszan 1952-ben bekövetkezett halála után politikai rivalisa félreállításával szerezte meg, és egészen Batmönh 1984-es hatalomra kerüléséig Mongólia egyszemélyi vezetőjének volt tekinthető.

ciai függésbe került a Szovjetuniótól. A különböző nemzetközi rendezvényeken, így az ENSZ-ben is, a mongol politikusok a szovjet érdekek képviselőjeként léptek fel.

Cedenbal regnálásának időszakát a gazdasági élet erőszakos modernizációja jellemezte. A szocialista segítségnyújtás jegyében a kedvezményes és vissza nem térítendő hitelek segítségével és a szocialista tömb szakértőinek irányításával sorra építették az ipari kombinátokat. A főváros rohamos fejlesztése mellett új városok, ipari centrumok jelentek meg Mongólia térképén, a települések munkaerőigénye megkövetelte a munkásság mesterséges, erőszakos eszközökkel való létrehozását. A város és vidék dichotómiája feszítő gazdasági, politikai ellentétként jelentkezett a mongol társadalomban. Jelentős különbség alakult ki az infrastrukturális beruházások, valamint a szociális, oktatási, egészségügyi ellátás területén a városok javára. A nomád társadalom letelepítése és a gyors életmódváltás miatt a tradicionális állattartás részben visszaszorult, illetve stagnált, emiatt megindult a vidéki lakosság városokba áramlása. Az urbanizáció, valamint az egészségügyi ellátás színvonalának emelkedése miatt demográfiai robbanás következett be, amivel a nyersanyagok kitermelése és a félkész termékek gyártását elősegítő iparfejlesztés nem tudott lépést tartani. A hatalmas ütemben növekvő lakosságnak az elhibázott mezőgazdasági átalakítás miatt az 1970-es évekre egyre jelentősebb mértékű áruhiánnyal, valamint folyamatos ellátási problémákkal kellett szembenéznie. Az 1980-as évek elején jegyrendszert vezettek be, amely egyre növekvő társadalmi elégedetlenséghez vezetett. Cedenbal egészsége rohamosan romlott, orosz származású felesége egyre nagyobb mértékben avatkozott bele a gazdasági és politikai ügyekbe. A betegségével küzdő politikus már nem volt képes reagálni a világpolitikai kihívásokra, nem tudta követni a megváltozott szovjet politikát, rendszeresen konfliktus alakult ki a szovjet politikai elit és Cedenbal, valamint az új mongol politikai nómenklatúra között. Az 1980-as években több hullámban egymást követő politikai tisztogatások tarthatatlansága miatt a szovjet vezetés rákényszerült arra, hogy Cedenbalt eltávolítsa a hatalom csúcsáról, s helyette a rugalmasabb Batmönh-t⁴ segítette a mongol állam és kommunista párt élére.

⁴ Jambyn Batmönh (1926–1997) 1948-ban lett az MNFP tagja. Az 1970-es évek elején került be az állam legfelső vezetésébe. 1973-tól tudományos miniszter, 1974-től a Politikai Bizottság tagja. 1974–84 között Mongólia miniszterelnöke volt, majd a politikai hatalom irányítását is megszerezte, amikor 1984-ben Cedenbal helyét is átvette a mongol párt- és állami vezetés élén, 1984-ben lett az MNFP főtitkára. Ő indította el a mongol reformfolyamatot. 1990 márciusában lemondott. SZILÁGYI Zsolt: *A 70 éves magyar–mongol diplomáciai kapcsolatok történetének első szakasza 1950-től 1990-ig*. PEACH Műhelytanulmányok 24. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar Nemzetközi és Politikatudományi Intézet, Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport, 2020. (A továbbiakban: SZILÁGYI, 2020.) 267.

NEMZETKÖZI VIZEKEN

A mongol–magyar politikai és gazdasági kooperáció egyik nagyon fontos pillérét jelentette az élelmiszeripar területén kibontakozó együttműködés. Somogyországban, így Kaposváron intenzív iparfejlesztés történt a korszakban.

A Kaposvári Húskombinát gazdasági megerősödését, politikai beágyazódását jelezte egy érdekes intermezzo. A 60-as évek végén, 70-es évek elején az egyre erősebb magyar–mongol kétoldalú gazdaságpolitikai kapcsolatok egyik legfontosabb szegmensévé vált Kaposvár és Darhan⁵ testvérvárosi kapcsolata, valamint az egyik legjelentősebb magyar szakmai irányítással, segítséggel megvalósuló mongóliai beruházás, a Darhani Húskombinát működésének beüzemelése. 1972. június 13–21. között a Mongol Népköztársaságban járt MSZMP-pártmunkásküldöttség J. Cedenballal, az MNFP első titkárával folytatott beszélgetéséről feljegyzést készített⁶ Németh Ferenc,⁷ az MSZMP Somogy Megyei Bizottságának első titkára. A korabeli kommunista nómenklatúra hatalmi hierarchiáját ismerve, csak a legritkább esetben fordulhatott elő, hogy egy megyei szintű MSZMP-vezetővel egy kommunista diktátor kétoldalú tárgyalásokat folytatott. A magyar küldöttséget június 20-án fogadta Cedenbal. A megbeszélés mintegy 70 percig tartott a Központi Bizottság székházában. Miután érdeklődött a delegáció tapasztalatairól, kifejtette, hogy az országai közötti kapcsolat a marxizmus-leninizmus elvei alapján fejlődik. A két ország és a két párt közötti kapcsolatot egyértelműen jónak minősítette. Nagy jelentőségűnek tartotta a két párt közötti küldöttségcseréket és a pártmunkában hasznosíthatónak ítélte az így szerzett tapasztalatokat. Véleménye szerint a Mongol Népköztársaság gyors ütemű fejlődése

⁵ Darhan 74 000 lakosával Mongólia harmadik legnagyobb települése, Kaposvár testvérvárosa.

⁶ Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL SML), XXXV. 55. Magyar Dolgozók Pártja. Magyar Szocialista Munkáspárt. Archivum. Tematikus gyűjtemény. Kaposvár–Darhan 1973. gyűjtemény. A delegáció vezetője, Németh Ferenc által 1972. június 27-én készített feljegyzés.

⁷ Németh Ferenc kommunista politikus, 1943-tól mezőgazdasági és építőipari munkás volt. 1949-ben lett az MDP tagja, később MSZMP-tag volt. 1951-től Szekszárdon pártiskolai tanár volt, majd 1955–1956-ban az MDP dombóvári járási pártbizottságának titkára. 1956. novemberétől az MSZMP Somogy megyei Bizottságán dolgozott, politikai munkatársként, majd 1960-tól a párt kaposvári városi pártbizottság első titkára. 1962. április 14. és 1974. június 19. között az MSZMP Somogy megyei pártbizottság első titkára, 1966. december 3. és 1975. március 22. között volt tagja az MSZMP Központi Bizottságának. Hatalmi pozíciójának szimbolikus csúcsára érkezett, amikor 1969-ben az Egyetértés vadásztársaság tagja lett. Kitüntetései: Szocialista Munkáért Érdemérem (1956), Magyar Munka Érdemérem (1963), Magyar Munka Érdemrend arany fokozata (1968). 1974-ben visszahívták első titkári tisztségéből, ezután Budapesten az Országos Kisipari Szövetkezetek elnökhelyettese lett. https://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=5305&catid=77%3A&Itemid=67 és https://www.paap.hu/ords/f?p=2013:3:32898647240579:::3:P3_PERSON_ID:48188 (2021. augusztus 25.)

a Szovjetunió és a többi szocialista ország önzetlen segítségének és a mongol nép szorgalmas munkájának együttes eredménye. Kifejtette, hogy a Mongol Népköztársaság, mint a KGST tagja, együtt dolgozik a többi szocialista országgal, a szocialista gazdasági integráció lehetőségeinek teljesebb kihasználásáért. Részletesen és elismerően beszélt a Magyar Népköztársaság által nyújtott segítségről, a Szonginóban épülő Biokombinátról és a Darhanban épülő Húskombinátról,⁸ az Ulánbátori Ruhagyárról, a vízkutatásokról és kutak létesítéséről, a geológiai kutatásokról, a szakemberek Magyarországon történő képzéséről, valamint a magyar szakemberek mongóliai segítségnyújtásáról. Szólt a Mongol Népköztársaság belső helyzetéről. Hangsúlyozta, hogy az 1972-es év az ötödik ötéves terv második esztendeje. Megállapította, hogy a terv teljesítése jól halad. Az ipari beruházások és a kultúra fejlesztésének területén a célkitűzéseket kiemelkedően teljesítik, valamint a mezőgazdaság fejlődése is számottevő. 1971-ben például 7,7 millió növendékállatot neveltek, s 1972-ben 8 000 000 darab várható, a mezőgazdasági munkákat is időben sikerült befejezni. Náluk is nagy gondot okozott az esőhiány. Tavasszal egyáltalán nem volt csapadék, azóta is csak néhány milliméter eső esett. Az elmondottakat összegezve kiemelte, hogy a XVI. pártkongresszus⁹ határozatait eredményesen valósítják meg. Nagy gondot fordítanak a mongol nép internacionalista szellemben történő nevelésére és a szocializmus építésében előttük álló feladatok végrehajtására való mozgósítására. Cedenbal részletesen beszélt a kínai vezetők politikájának ideológiai, gazdasági és katonai hatásáról. Kifejtette, hogy a kínai vezetés a maoizmust¹⁰ minden eszközzel igyekszik rájuk kényszeríteni és széles körben terjeszteni a mongol nép körében. Például naponta 20 óra időtartamú mongol nyelvű, mongol- és szovjetellenes rádióadást sugároznak. Ezzel az a céljuk, hogy éket verjenek Mongólia és a Szovjetunió

⁸ A Darhani Húskombinát és a Szonginói Biokombinát két olyan magyar szakmai segítséggel megvalósuló beruházás, melyek tevékenysége a politikai rendszerváltásokig meghatározó a két ország gazdasági kapcsolataiban. SZILÁGYI, 2020. 19.

⁹ 1971. július az MNFP XVI. ünnepi kongresszusa, az ötödik ötéves terv jóváhagyása.

¹⁰ A maoizmus Mao Ce Tung és a Kínai Kommunista Párt ideológiája, amely eltéréseket mutat a Szovjetunió irányvonalától. Mao egyetértett Sztálinnal az osztályharc folytatódásának kérdésében a kommunista hatalomátvétel után, sőt egyenesen a kommunista párt funkcionáriusait, a nőmenklatúrát tartotta burzsoázának, amelynek érdekében áll a kapitalizmus visszaállítása. A kínai kulturális forradalom meghirdetett célja éppen ennek meggátlása volt. Emellett azonban a maoizmus kifejlesztett bizonyos saját elképzeléseket, melyek különböznek a többi kommunista irányzathoz képest, a legfontosabb, hogy a munkásság helyett a fő hangsúlyt a parasztságra helyezi, a kapitalizmus elleni harc legfontosabb módszere nem a munkások és a szakszervezetek harca, hanem a parasztfelkelés. Mao halálát követően Kínában a reformista irányzatok kerekedtek felül, bár hivatalosan mind a mai napig Maót tekintik alapnak. JORDÁN Gyula: *Kína története*. Budapest, Aula, 1999. (A továbbiakban: JORDÁN, 1999.) 301–360.

közé.¹¹ Céljukat azonban nem érték el, mert a mongol nép abszolút többsége szilárdan a marxista-leninista elvek talaján áll és meggyőzöbbek számára a többi szocialista ország által nyújtott segítség eredményei. Ugyanakkor szólt arról, hogy Mongóliában mintegy 7000 kínai él, akik közül az idősebbek semleges álláspontra helyezkedtek, de a fiatalok egyes köreiből vannak szimpatizánsok, ezért a fiatalok között szívós nevelőmunkát végez a mongol párt és az ifjúsági szövetség. Mongóliában élő félvérek között is igyekeznek terjeszteni a maoista eszméket. A viszony megromlása Mongóliának jelentős gazdasági kárt okoz. Például a kereskedelmi kapcsolatok a minimálisra csökkentek. (1960-hoz képest a tizedére csökkent, az utóbbi évben valamelyest emelkedett. Jelenleg évi körülbelül 100 000 rubeles növekedés van a kereskedelmi forgalomban.) Több elkezdett építkezést abbahagytak, és nem engedik meg ezek befejezését, öröket állítottak ezekre a helyekre. Gazdaságilag nagy kiesést okozott a tranzitforgalom minimálisra való csökkentése (ugyanis itt bonyolódott a Szovjetunió és a többi szocialista ország Kínába irányuló áruforgalma, a napi 24 vonatos áteresztőképesség ellenére ma naponta csak két vonat közlekedik). Megemlítette, hogy a 4700 km-es mongol–kínai határszakasz védelme jelentős erőket köt le. A kulturális forradalom idején teljesen át kellett dolgozni a Mongol Népköztársaság negyedik öt éves tervét,¹² meg kellett növelni a honvédelmi kiadásokat, emiatt jelentős ipari beruházások, lakásépítkezések maradtak el, és csökkentették a kommunális beruházásokat is. Emellett a fokozott határvédelem tovább növelte az amúgy is jelentős munkaerőproblémát, mivel több ezer fiatalt kellett bevonultatni katonai szolgálatra. Cedenbal beszélt a kínai határsértésekről is. Elmondta, hogy időnként kisebb-nagyobb csoportok 1–15 km-es mélységbe behatolnak Mongólia területére, s egy-két napos tartózkodás után visszamennek. A mongol katonai egységeknek megtiltották az ilyen csoportokra való tüzelést, de megparancsolták nekik, hogy fokozzák tevékenységük megfigyelését.

¹¹ A kínai vezetés a két világháború közötti japán törekvésekkel összhangban időnként megpróbálta a mongol világbirodalom dzsingiszi hagyományait, emlékeit a saját hatalmi céljaira hasznosítani, a mongolokban nemzeti indulatokat ébreszteni, Mongóliát a szovjet szövetségesétől elszakítani, ebben a mongóliai kínai kisebbséget felhasználni. Mongólia a szovjet–kínai, valamint a mongol–kínai kapcsolatoknak az 1960-as évek közepétől súlyosbodó megromlásával ismét ütközőállammá vált. A mongol állam, amely elsők között ismerte el a Kínai Népköztársaságot, szembe találta magát Kína nagyhatalmi aspirációival. Megszakadt a kínai–mongol gazdasági együttműködés, megindultak a kínai atomrobbantási kísérletek. Az 1962 decemberében megkötött, szerződésben rögzített mongol–kínai határegyezmény ellenére a mongol–kínai határon fokozatosan nőtt a feszültség, ennek hatásaként ismét jelentős szovjet katonai erők jelentek meg a mongol területen. Mongólia többször bírálta a maoizmust és a belső-mongolokkal szembeni kínai nemzetiségi politikát, a kínai kormány revizionizmussal, valamint az ázsiai érdekek elárulásával vádolta a mongol pártot és kormányt. JORDÁN, 1999. 301–360.

¹² 1966 júniusában zajlott az MNFP XV. kongresszusa, ekkor fogadták el a negyedik öt éves tervet.

Nagy teret szentelt Cedenbal a mongol–szovjet, valamint a többi baráti szocialista országhoz fűződő kapcsolatoknak. Nagyra értékelte a Szovjetunió sokirányú segítségét, amelynek nagy hagyományai vannak a Mongol Népköztársaság 50 éves történetében. Hangsúlyozta, hogy a KGST-tagországok segítsége, gazdag tapasztalatai szinte felmérhetetlenek. Különösen nagy jelentőséget tulajdonított ennek a segítségnek egy olyan helyzetben, amilyent a kínai vezetők politikája teremtett. Kiemelte, hogy a nemzetközi imperializmus és a maoizmus elleni harcban nagy erőt ad számukra a nemzetközi kommunista mozgalom erősödő egysége, amelyhez a mongol párt is teljes erejével igyekszik hozzájárulni. Összefoglalva arról beszélt, hogy több ízben járt Magyarországon. Külön kitért arra, hogy ismeri és nagyra becsüli Magyarország szocializmus építésében elért eredményeit. Megemlítette, hogy nagyon örülnek Fock Jenő közelgő mongóliai¹³ látogatásának. Biztosak abban, hogy e látogatás nagyban elősegíti a Magyar Népköztársaság és Mongólia közt meglévő jó és egyre fejlődő kapcsolatokat. Kérte a delegációt, hogy adja át szívélyes üdvözlését Kádár János,¹⁴ Losonczi Pál¹⁵ és Fock Jenő¹⁶ elvtársaknak, valamint a Politikai Bizottság tagjainak.

A Somogy megyei pártdelegáció látogatását a darhani küldöttség 1973 februárjában viszonzta. A küldöttség programjáról részletesen tudósított a *Somogy Néplap* 1973. február 17-én megjelent száma.¹⁷ A tudósítás szerint: „*Németh Ferenc*, a megyei pártbizottság első titkára, tegnap délután fogadta a Kaposváron tartózkodó mongol küldöttséget: *G. Damgyint*, a darhani városi tanács elnökét, *B. Donyidot*, a darhani városi pártbizottság osztályvezetőjét, akiket *Rostás Károly* városi tanácselnök és *dr. Ormosy Viktor* elnökhelyettes kísért el a megyei pártbizottságra. A küldöttség két tagján kívül ott volt a fogadáson *N. Dasbaldir*, a most épülő darhani húskombinát Kaposváron tanuló igazgatója is. A kölcsönös üdvözlés után a személyes élmények fölidézésével kezdődött a beszélgetés, ugyanis a megyei pártbizottság első titkára tavaly júniusban pártmunkásküldöttséget vezetett Mongóliába, s két napot töltött Darhan városában. Járt az épülő húskombinátban, a tejüzemben, a csokoládégyárban, a hőerőműben.”¹⁸

¹³ 1972 júliusában Fock Jenő magyar kormányfő látogatást tett Mongóliában.

¹⁴ Kádár János az MSZMP első titkára.

¹⁵ Losonczi Pál az Elnöki Tanács elnöke.

¹⁶ Fock Jenő a Minisztertanács elnöke.

¹⁷ Találkozás Darhanban és Kaposváron. Németh Ferenc fogadta a mongol küldöttséget. *Somogyi Néplap*, 1973. február 17. 1. (Kiemelések az eredetiben, a továbbiakban: Találkozás Darhanban és Kaposváron.)

¹⁸ Uo.

A cikk szerint Németh Ferenc az MSZMP Somogy Megyei Bizottságának első titkára gyorsan magához ragadta a szót: „– Tavalý nem gondoltuk, hogy Kaposváron találkozunk – mondta Németh Ferenc a darhani tanácselnöknek. – S akkor még nem tudtuk, hogy ilyen szoros kapcsolat alakul ki a két város között. A megyei pártbizottság első titkára az íránt érdeklődött a küldöttség tagjaitól, hogy érzik magukat Kaposváron. G. Damgyin elmondta, hogy nagyon jó a program, s már eddig is sokat láttak, tapasztaltak – Németh Ferenc megjegyezte, hogy Darhan internacionalista város. A küldöttség vezetője felsorolta, hogy NDK-beli csehszlovák, szovjet, magyar szakemberek tartózkodnak a városukban. Az idén hatszázra nő az ott dolgozó magyarok száma. Most fogadják a szovjet szakembereket, akik a várostól 160 kilométerre fekvő réz- és molibdénüzem építésében vesznek részt.”¹⁹

Ezután a jövendő testvérvárosi kapcsolat kialakításáról beszélgettek a vendéglátók a mongol küldöttség tagjaival. „Sok szó esett az épülő darhani húskombinátról és a kaposvári testvérüzemről, ahova hamarosan további 35 jövendő vezetőt küldenek tanulni. G. Damgyin egy mongol közmondást idézett, amely szerint a jó tanárnak jó tanítványai vannak. Ők azt szeretnék, ha a darhani üzem elérné a kaposvári színvonalát. A megyei pártbizottság első titkára megérdeklődte, hogy Kaposvár hányadik testvérvárosa lesz Darhannak. – A válaszból kiderült, hogy a második. Az első Ulan-Ude,²⁰ a Burját–mongol [sic!] ASZSZK fővárosa, amely 350 kilométerre esik a városuktól. S noha Darhan és Kaposvár között tízezer kilométer a távolság, ez nem választhatja el a barátokat. Németh Ferenc azzal búcsúzott a mongol vendégektől, hogy nagyon örült a találkozásnak, s reméli, sok sikert érnek el Darhan város további építésében. Azt kívánta, hogy érezzék jól magukat hazánkban a hátralevő napokban. A darhani húskombinát jövendő igazgatójától azt kérte, hogy minél jobban készüljenek föl a szakmára, hiszen szép és korszerű lesz a gyárunk, s ott csak jobban lehet dolgozni, mint itt.”²¹

¹⁹ Uo.

²⁰ Ulan-Ude város Oroszország kelet-szibériai részén található, Burjátföld fővárosa. A város mai nevének jelentése burját nyelven Vörös Ude, ahol az Ude a várost átszelő folyó neve. 1900-ban érkezett Ulan-Udébe az első vonat Szentpétervárról a Transzszibériai vasútvonalon, ez felgyorsította a város fejlődését. 1923-ban megalakult a Burját-Mongol Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság. 1934-ben kapta a város a mai Ulan-Ude nevet. Ulan-Ude Kelet-Szibéria fontos közlekedési csomópontja. Itt ágazik le a Transzszibériai vasútvonalból a Transzmongol vasútvonal. Ez közvetlen vasúti kapcsolatot biztosít Európa és Mongólia, illetve Kína között. Építését 1939-ben kezdték. 1947–1953 között itt működött a Gulag egyetlen, nem szovjet területen található tábora, ahol közel 50 000 fogoly dolgozott a vasútvonal építésén. Itt ágazik el a Moszkvát a Távols-Kelettel összekötő autótút Mongólia irányába vezető ága is.

²¹ Találkozás Darhanban és Kaposváron.

Somogy megye és Kaposvár 1974. június végén a nemzetközi nagypolitika közép-pontjába került. Magas szintű mongol kormánydelegáció érkezett hazánkba 1974 nyarán, a küldöttség egy teljes napot töltött Somogyországban, valamint Kaposváron. A *Somogyi Néplap* korabeli száma részletes tudósításban számolt be az eseményről: „A város zászlóerdővel, kétnyelvű feliratokkal köszöntötte magas rangú vendégeit. És barátsággal, amelynek gyökerei messzire nyúlnak, s amely nem fennkölt szavakban, hanem tettekben ölt testet. Somogy és Kaposvár lakói sokszor és sokat hallottak már mongol barátainkról, eddig is figyelemmel kísérték munkájukat, erőfeszítéseiket és sikereiket. Érthető, hogy tegnap délelőtt fokozott érdeklődéssel és szívélyes barátsággal fogadták azt a küldöttséget, mely a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa és a Minisztertanács meghívására tölt néhány napot hazánkban. Megtiszteltetés – és eddigi kapcsolataink betetőzése – az, hogy Jumzsagijn Cedenbálnak, a Mongol Népi Forradalmi Párt Központi Bizottsága első titkárának, a Mongol Népköztársaság Nagy Népi Huralja Elnöksége elnökének vezetésével Magyarországon tartózkodó párt- és kormányküldöttség Somogyba látogatott. A delegáció tagja volt Zsambin Balmönh, Mongol Népi Forradalmi Párt Politikai Bizottságának tagja, a mongol minisztertanács elnöke, és több neves személyiség. Útjukra elkísérte őket Losonczy Pál, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke és Borbándi János,²² a Minisztertanács elnökhelyettese, a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának tagjai. Az utcákon – amerre elhaladt a gépkocsikaraván – felnőttek és fiatalok sokasága mosollyal, kedves köszöntéssel fogadta a vendégeket. Megálltak a járókelők is a járdán, hogy az elsuhanó gépkocsikban néhány másodpercre fölfedezzék a testvéri nép első számú vezetőit.”²³

A megyei MSZMP-elit fogadta a mongol kormánydelegációt. A találkozó különös jelentőséggel bírt Varga Péter,²⁴ az MSZMP Somogy Megyei Bizottsága újonnan

²² Borbándi János közgazdász, miniszterelnök-helyettes, országgyűlési képviselő.

²³ Somogyba látogatott a mongol párt- és kormányküldöttség. Igaz barátokat fogadtunk. *Somogyi Néplap*, 1974. június 29. 1, 3. (A továbbiakban: Somogyba látogatott a mongol párt- és kormányküldöttség.)

²⁴ Varga Péter Hegyfalú, 1926. július 11. Szülei mezőgazdasági munkások voltak. 1945-ig vasesztergályos szakmában dolgozott, 1946-ban lett a Magyar Kommunista Párt tagja üzemi pártszervezet agitációs és propagandafelelőse. 1950-től egyéves pártfőiskolát végzett, majd 1954-ig DISZ- és pártiskolai tanár volt, majd 1956-ig az MDP Budapest II. kerületi pártbizottságának titkára. 1956-tól 1959-ig Moszkvában, az SZKP pártfőiskoláján tanult. Hazaérkezése után az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezeti Osztály instruktora volt, majd 1963-ig az MSZMP Budapest XV. kerületi pártbizottság első titkára. 1963-ban választották meg Pest megye tanácselnökévé. 1967-ben ismét a pártapparátusba került, a KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztálya helyettes vezetője volt. 1974. június 19. és 1983. július 14. között az MSZMP Somogy megyei első titkára, majd 1983. július 6-tól 1988. november 22-ig a KB adminisztratív osztályvezetője. 1975. március 22. és 1988. május

megválasztott első titkára számára, aki ezen az eseményen mutatkozott be először a megye politikai életében. Személyes, baráti hangvétellel kezdte a fogadást, ez tükröződik a megyei napilap tudósításában is: „A megyei pártbizottság székháza előtt *Varga Péter*, a megyei pártbizottság első titkára és *Böhm József*,²⁵ a megyei tanács elnöke fogadta a kedves vendégeket. A Zrínyi iskola húsz úttörője adott át virágcsokrokat, s a sajtó, a rádió, a televízió tudósítói alig győzték megörökíteni a kedves, emlékezetes jeleneteket. A tanácskozó teremben – amíg az operatőrök és a fotóriporterok dolgoztak – közvetlen hangú beszélgetés folyt. »Elfáradtak egy kicsit, Cedenbal elvtárs? Nálunk melegebb van, mint Mongóliában.« »Egyszer a Kállai elvtárs vezette parlamenti delegációval jártam az Önök országában, akkor voltunk Cedembal elvtársnál is« – mondta a megyei pártbizottság első titkára. S a baráti küldöttség vezetője emlékezett erre a találkozásra. *Varga Péter*, a megyei pártbizottság és a megyei tanács Somogy lakossága nevében köszöntötte a vendégeket és kérte e néhány órában érezzék jól magukat megyénkben; igyekezzenek megismerni életünket, munkánkat. »Egy személyes vallomással tartozom Cedenbal elvtársnak – mondta megyénk első titkára. – *Mindössze a múlt héten választottak meg Somogyban a megyei pártbizottság első titkárává. Megtiszteltetés a számomra, hogy ebben a minőségben először Önöket köszönhetem Somogyban.*« Kérte, hogy hallgassák meg Böhm Józsefnek, a megyei tanács elnökének tájékoztatóját a megye gazdasági, társadalmi, politikai helyzetéről.»²⁶

Böhm József, a megyei tanács elnöke volt a másik vezető, aki bemutatta Somogyország történetét, kiemelve a térség agrárjellegét. A korszakban Magyarország egyik legfontosabb agrárinnovációban élenjáró térsége Somogy megye volt. Az agrárszektorban szerzett termelési tapasztalatok fontos információkat hordoztak a fejlődő mongol gazdaság számára.

22. között a Központi Bizottság, majd a KEB tagja. Országgyűlési képviselővé 1967. március 19-én Pest megye 20. számú egyéni választókerületében választották meg. https://www.tortnelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=6396&catid=94:v&Itemid=67 (2021. december 29.)

²⁵ Böhm József földműves-szövetkezeti alkalmazott (1948–1949), körzeti agronómus Csokonyavisontai Gépállomás, Gépállomások Somogy Megyei Központja (1949–1951). Osztályvezető Somogy Megyei Tanács VB, Begyűjtési Osztály (1953–1954). Főállattenyésztő a Lábodi Állami Gazdaságnál (1957–1960). Később tanácselnök a Nagyatádi Járási Tanácsban (1961–1962), valamint tanácselnök a Somogy Megyei Tanácsnál (1963–1979). Termelészövetkezet elnöke a Barcsi Vörös Csillag Mezőgazdasági Termelészövetkezet Pártbizottsága (1980–1985). Pártfunkciók: politikai munkatárs MDP Somogy Megyei Bizottsága (1951–1953), osztályvezető MDP Somogy Megyei Bizottsága (1954–1956), titkár Barcsi Vörös Csillag Mezőgazdasági Termelészövetkezet Pártbizottsága (1956), titkár MSZMP Somogy megyei Bizottsága (1962–1963). https://www.paap.hu/ords/f?p=2013:3:11855535273949::3::P3_PERSON_ID:68442 (2021. december 29.)

²⁶ Somogyba látogatott a mongol párt- és kormányküldöttség. (Kiemelések az eredetiben.)

„A megyei tanács elnöke ezután – a szűkre szabott időben – tömören és szemléletesen érzékeltette a somogyi emberek életét, múltbeli gyötrelmeit, s az utat, amelyet a felszabadulás óta megtettek. Vendégeink igen nagy érdeklődést mutattak; különösen akkor, amikor az iparosítás örömteli eredményeinek bemutatása után az állattenyésztésben elért sikereinkről, a termésátlagok alakulásáról, az iparszerű növénytermesztés és állattenyésztés feltételeinek fokozatos megteremtéséről beszélt a megyei tanács elnöke. Gondosan jegyezték az életszínvonal alakulásának tényeit, és elismeréssel fogadták a kongresszusi munkaversenyről szóló tájékoztatót. Cedenbal elvtárs több kérdést tett fel. Különösen a műtrágya-felhasználás, az öntözéses növénytermesztés, a favagyon hasznosítása érdekelt. A mongol párt- és kormányküldöttség vezetője megköszönte a részletes tájékoztatót és azt mondta: »Tudjuk, hogy a magyar nép az MSZMP vezetésével nagy sikereket ér el a szocializmus építésében. A mongol nép úgy tekint erre, mint saját eredményeire.« Örömet fejezte ki Cedenbal elvtárs azért, hogy megismerkedhet a megye dolgozóinak munkájával, erőfeszítéseivel, és köszönte, hogy Somogyban ilyen meleg, baráti fogadtatásban részesítik küldöttségüket.»²⁷

A látogatás legfontosabb eleme a Kaposvári Húskombinátba történő látogatás volt. Ez az üzem volt a mongol–magyar politikai és gazdasági együttműködés egyik referenciavállalata, szakembereinek hathatós támogatásával épült fel, és kezdett működni Mongóliában a Darhani Húskombinát.

„A kölcsönös ajándékcseré után Jumzsagijn Cedenbal és kísérete a Kaposvári Húskombinátba²⁸ látogatott. Abba – a hírből már jól ismert – üzembe, amelynek dolgozói, vezetői részt vettek a darhani húskombinát létrehozásában, a mongol szakemberek képzésében. Ostoros István igazgató és Bognár József, az üzemi pártbizottság titkára fogadta a kedves vendégeket. »Igen nagy megtiszteltetés – mondta a kombinát igazgatója – hogy annak a távoli országnak az első számú vezetői jöttek el hozzánk, amelynek húsipari dolgozóival mintegy két év óta rendszeres munkakapcsolatot tartunk fenn.« Ostoros István külön üdvözölte Losonczi Pált, az Elnöki Tanács elnökét, megyénk szülöttét, abból az alkalomból, hogy először látogatott el a húskombinátba. Az igazgató rövid tájékoztatója után Cedenbal elvtárs az egyre szélesedő magyar–mongol kapcsolatokat méltatta, amelynek egyik szép megnyilvánulása.

²⁷ Uo. (Kiemelések az eredetiben.)

²⁸ A Kaposvári Húskombinát 1969. január 1-jével létesült a megyei állatforgalmi, húsipari és baromfiipari, valamint a korábban már baromfiiparhoz csatolt hűtőipari vállalatból. A Húskombinát termelési profilja Somogy megyei, és kiemelten a nyári balatoni baromfi-, sertés-, marhahús- és húskészítmény, valamint tojásellátás (baromfiiban és tojásban Baranya megye ellátása is) kielégítése volt. Fontos célként fogalmazódott meg élőmarhában, marhahúsban, valamint vágott baromfi, tojás és nyúl tekintetében exporttevékenység bonyolítása.

mulása a darhani húskombinát. Köszönte a kaposvári húsipari munkások és vezetők segítségét, és szívből jövő jókívánságait fejezte ki az üzem munkásközösségének.”²⁹

EPILOGUS, AVAGY EGY KAPCSOLAT KRÓNIKÁSA

Andrássy Antal³⁰ az MSZMP Somogy Megyei Archívumának vezetője 1974. június 27-én feljegyzésben³¹ foglalta össze a mongol–magyar államközi gazdasági együttműködésben fontos szerepet játszó kaposvári eredményeket: „A két testvérváros kapcsolatát megőrkítő megállapodást 1973. február 17-én írták alá Kaposvár és Darhan város tanácselnökei. 1973 nyarán július 2–18-ig az épülő darhani kombinát középírányítói és szakmunkásai kiképzési tervének kialakítására, konkretizálására Mongóliában járt Ostoros István, a Kaposvári Húskombinát igazgatója, Burján Pál és Szerdahelyi Károly. Megtekintették a szerelési munkákat, azokat ellenőrizték, különös tekintettel a szakmai vonatkozásokra. A megegyezés értelmében 1973. szeptember 17. – december 14-ig Bántó László igazgatóhelyettes, Békés Lajos osztályvezető, Keller Gyula kirendeltségvezető és Ferenczi István TMK-vezető Mongóliában 120 fő elméleti oktatását végezték a darhani Szakmunkásképző Intézetben. Az oktatás mellett a technológiai folyamatok és az épülő üzem beindításával kapcsolatban több hasznos javaslatot tettek. 1973. szeptember 25. – október 13. között újabb 5 fős magyar csoport segítette a darhani építkezést. 1974. május 23-án 3 fő, majd június 26-án 6 fő utazott Mongóliába tapasztalatátadásra, illetve a technológiai folyamatok segítésére. A Kaposvári Húskombinátnál 1974. február 20. – május 15-ig 36 mongol szakember kiképzését segítették, ill. végezték. A csoport különböző szintű szakmai felkészültséggel rendelkezett. (8 fő mérnök, 10 szakközépiskolát végzett, 17 szakmunkás.) Az elméleti tananyagot orosz nyelvű kéziratban készítették el a kaposváriak. A kombinát vezetői megismertették valamennyi munkafolyamattal őket és

²⁹ Somogyba látogatott a mongol párt- és kormányküldöttség. (Kiemelések az eredetiben.)

³⁰ Andrássy Antal (1934–1990) az MSZMP Somogy Megyei Bizottságának archívumvezetője 1962 és 1977 között. A Somogy Megyei Levéltár főlevéltárosa 1977-től, majd az intézmény igazgatója 1988-tól. Somogy megye helytörténetének kutatója, kutatási területe az 1848/49-es forradalom és szabadságharc – ezen belül elsősorban Noszlopy Gáspár élete és működése –, az 1918 és 1920 közé eső forradalmak és megtorlások kora, valamint a megyei zsidóság története. Gyűjteménye jelentős és részletes, országos vonatkozásai mellett elsősorban helytörténeti jellegű forrásbázisa az említett korszakoknak és témáknak.

³¹ MNL SML. XXXV. 55. Magyar Dolgozók Pártja. Magyar Szocialista Munkáspárt. Archívum. Tematikus gyűjtemény. Kaposvár–Darhan 1973. gyűjtemény. Andrássy Antal archívumvezető feljegyzése, 1974. június 27.

a legjobb magyar szakemberek mellett dolgoztak.”³² Az 1980-as évek elejére, közepére a Kaposvári Húskombinát a régióban több versenytársat kapott. A kül- és belpiacokon értékesítési lehetőségei beszűkültek, a termelési költségek drasztikusan megemelkedtek, így a vállalat folyamatos gazdasági, vezetési gondokkal küszködött. Ebben a helyzetben a mongóliai kapcsolat lassan elhalt, emléke a levéltári fondokban őrződött meg.

³² Uo.